Księga Habakuka

1. Osoba proroka

Habakuk jest jednym z tych proroków, o którym wiemy najmniej. Tytuł księgi nic nie mówi o jego pochodzeniu, nie wzmiankuje imienia ojca ani nie wskazuje czasu, w którym żył. Biblia Tysiąclecia tłumaczy Ha 1,1 następująco: „Wyrok (*maśśā'*), który usłyszał w widzeniu (*ḥāzāh,* dosł. „zobaczył") prorok Habakuk". Termin *maśśā'* zdaje się wskazywać nie tyle na jakiś określony gatunek literacki, ile raczej na zbiór prorockich wypowiedzi (por. Na 1,1; Za 9,1; 12,1; Ma 1,1). W wypadku Habakuka podkreśla się, że wyrocznie te dotarły do niego za pośrednictwem wizji (por. też Ha 2,1, kiedy prorok mówi o udaniu się na miejsce czuwania).

W Ha 3,1 znajduje się jeszcze jeden szczegół uwzględniany przez komentatorów w dyskusji nad osobą Habakuka: wypowiedź proroka jest określona mianem *t^{e}pillāh* („modlitwa"). Na zakończenie tej modlitwy, zarazem na końcu księgi, pojawia się inskrypcja charakterystyczna dla psalmów: „Kierownikowi chóru, na instrumenty strunowe", która mogłaby świadczyć o pochodzeniu lewickim Habakuka.

Idąc tym tropem, zauważa się, że Habakuk jest wzmiankowany w opowiadaniu Dn 14,32-38. Daniel podtruwa smoka (węża) Bela, czczonego przez Babilończyków, który pęka (historia niczym z Szewczyka Dratewki). Za karę Daniel wrzucony do jaskini siedmiu lwów, dokąd jedzenie dostarcza mu prorok Habakuk przeniesiony przez anioła. Historia jest raczej legendą. Septuaginta wprowadza opowiadanie z Dn 14 zdaniem: „Z proroctwa Habakuka, syna Jezusa, z pokolenia Lewiego", co świadczyłoby, iż Habakuk był prorokiem kultowym.

Stąd wielu komentatorów (H. Gunkel, P. Humbert, J. Jeremias) uważa, że Księga Habakuka przynosi zapis tzw. liturgii prorockiej. Schemat księgi: lamentacja – wyrocznia – dziękczynienie koresponduje ze strukturą wielu psalmów. Habakuk miałby wygłosić lamentację w świątyni jerozolimskiej podczas postu czy podczas porannej ofiary. Tam też oczekiwałby odpowiedzi (por. 2,1nn) w formie teofanii.

Należy jednak zauważyć, że treść wyroczni Habakuka to mocna krytyka społeczna, jak również temat niesprawiedliwości w świecie – obie te kwestie są wspólne prorokom (Am, Iz). Sam Habakuk dwukrotnie nazwany jest „prorokiem" (1,1; 3,1).

Imię Habakuk zbudowane jest na czasowniku *ḥāḇaq* („obejmować, pieścić") i tłumaczyłoby się „wypieszczony". Być może dlatego tradycja żydowska (kabalistyczne dzieło Sefer ha-Zohar) widzi w Habakuku przyobiecanego przez Elizeusza Szunemitce syna: „O tej porze za rok będziesz pieściła (*'att ḥōḇeqeṯ*) syna" (2 Krl 4,16). W Septuagincie imie to jest oddane jako Ambakoum, co jest zwykle z asyryjską nazwą jakiejś rośliny ogrodowej (*ḥambaqûqû*), być może z kasją.

2. Datacja księgi a kontekst historyczny

Księga w kilku miejscach przeciwstawia sobie osobę sprawiedliwego/niewinnego i niesprawiedliwego/bezbożnego. Konflikt między nimi jest odczytywany różnie: albo jako zapis napięcia wewnątrz narodu judzkiego, albo jako konflikt Judy z obcymi narodami.

2.1. Problem wewnętrzny

Miałby to być konflikt między dobrymi i złymi (bezbożnymi) Judejczykami. Tym ostatnim przewodziłby król Jojakim (609-598). Problematyka społeczna zawarta w Ha 1,3-4 wskazywałaby na czas ok. 605 r. przed Chr.

Przeciw takiemu rozwiązaniu przemawia fakt, iż słowa z 1,17 i 2,5.8 odnoszą się do obcej potęgi. Do tego niektórzy stoją na stanowisku, że termin „wyrok" (*maśśā'*) z 1,1 odnosi się do wyroczni przeciwko obcym narodom (F.I. Anderson), jakkolwiek opinia ta raczej jest wątpliwa (w Za 9,1; 12,1; Ma 1,1 termin ten odnosi się do wyroczni przeciwko Izraelowi).

2.2. Ucisk ze strony obcego narodu

Problemem jest ustalenie, o który naród chodzi.

a) Asyria (Budde, Mowinckel, Weiser, Fohrer)

Lamentacje w Ha 1,2-4 i 1,12-17 odnosiłyby się do Asyryjczyków, po których następuje wyrocznia o powołaniu Chaldejczyków jako mścicieli (2,1-5) oraz pięć wyroczni „biada" przeciw Asyrii (2,6-20). Księga powstałaby przed upadkiem Niniwy w 612 r. przed Chr.

b) Chaldejczycy (Wellhausen, Sellin)

Księga Habakuka jako pierwsza w Biblii Hebrajskiej czyniłaby odniesienie do tego narodu przez termin *kaśdîm* w 1,6. W tym miejscu mowa jest o powołaniu Chaldejczyków przez Boga, po czym następuje ich opis jako narodu mściwego, drapieżnego, bezwzględnego. Kolejność wyroczni byłaby następująca:

1,2-4: lamentacja na ucisk wewnątrz Judy, na którą Bóg odpowiada powołaniem Chaldejczyków,

1,12-17: druga lamentacja na pychę i zbrodnie Chaldejczyków, na którą odpowiedź przynosi widzenie w 2,1-4.

Chaldejczycy to Babilończycy. Oni to pod wodzą Nabopolassara i we współpracy z Medami pokonują Asyrię. W 612 r. zostaje zdobyta Niniwa, a w 605 r. pokonują pod Karkiemisz Egipcjan spieszących Asyrii na pomoc. Księga byłaby datowana na lata 605-600.

c) inne rozwiązania są trudne do utrzymania: Egipcjanie, którzy pod Megiddo pokonali w 609 r. Jozjasza; Persowie; mityczny nieprzyjaciel. B. Duhm dokonuje korekty terminu *kaśdîm* w 1,6 na *kittîm* i utożsamia ich z Grekami (ludźmi morza). Taka korekta jest uczyniona w komentrzu do Ha w Qumran.

3. Struktura Księgi Habakuka

Księga dzieli się na dwie części:

rozdz. 1–2 dialog między Habakukiem i Jahwe

rozdz. 3 modlitwa (hymn) Habakuka.

Pierwsza część zawiera orędzie publiczne z powodu sekcji „biada" przeznaczonej do publicznej proklamacji. Natomiast druga część przynosi modlitwę proroka, która jest albo prywatna, albo została dodana przez redaktora jako komentarz do proroctwa Habakuka. Każda z tych dwóch części ma swój tytuł:

1,1: „wyrok, który zobaczył prorok Habakuk"

3,1: „modlitwa *laḥăḇaqqûq* ('dla', 'przez' Habakuka) proroka na (wzór) *šiḡyōnôṯ* (rodzaj pieśni lamentacyjnej)"

Psalm stanowi zamkniętą całość: 3,1 to nagłówek, zaś w 3,19 elementy charakterystyczne dla tytułów psalmów („Kierownikowi chóru. Na instrumenty strunowe"). Psalm w Ha 3 różni się formą i treścią od reszty księgi, mając prawdopodobnie własną historię literacką. Niektórzy wręcz są przekonani, że psalm ten nie ma nic wspólnego z Habakukiem.

3.1. Spójność wyroczni w Ha 1–2

Część pierwsza (Ha 1–2) zdaje się nie być do końca jednorodna.

Ha 1,2-17 – dialog proroka z Bogiem: dwie lamentacje, wprowadzone w 1,2 i 1,12 imieniem Jahwe, na które przychodzi odpowiedź Boga: w 1,5 domyślna, zaś w 2,2 z wyraźnym adresatem (Habakuk);

Ha 2,6b-20 – sekcja pięciu biada. Nie jest ona obca w księdze, gdyż tematycznie wyrocznie te są powiązane z lamentacją Habakuka, przynosząc odpowiedź na jego pytania:

2,6b-8	biada przeciwko łupieżcy	– odpowiada na 1,6
2,9	biada przeciwko chciwemu	– odpowiada na 1,4
2,12	biada przeciwko mordercy	– odpowiada na 1,17
2,15	biada przeciwko pijakowi	– odpowiada na 2,5
2,18	biada przeciwko bałwochwalcy	– odpowiada na 1,16.

3.2. Przynależność Ha 3 do księgi

Komentatorzy nie są zgodni co do pierwotnej przynależności psalmu z Ha 3 do Księgi Habakuka. Komentarz w Qumran do Ha (1QpHab) ogranicza się tylko do dwóch pierwszych rozdziałów księgi. Przeciwko Ha 3 jako oryginalnemu tekstowi wnosi się następujące zastrzeżenia:

• obecność wskazówek liturgicznych w 3,1.3.9.13.19 (w ww. 3.9.13 znak pauzy „sela"),

• brak w Ha 3 odniesień historycznych,

• odmienny gatunek literacki w porównaniu z Ha 1–2,

• wspomnienie „pomazańca” (*māšīᵃḥ*) w Ha 3,13.

W.F. Albright rozróżnia w Ha 3 cztery części pochodzące z różnych okresów:

ww. 1-2: pochodzenie kananejskie – starożytna modlitwa, być może króla, o zachowanie życia; podobne teksty znane z początków II tysiąclecia przed Chr. w III dynastii z Ur; dodanie imienia Jahwe dostosowuje modlitwę do wiary Izraela;

ww. 3-7: opis teofanii Jahwe, który przychodzi z pustyni; tekst datowany na ok. XI wieku przed Chr.; podobne teofanie w Pwt 33,2nn; Sdz 5,3nn;

ww. 8-12: izraelska adaptacja starożytnego kananejskiego poematu, w którym celebruje się zwycięstwo Baala nad Rzeką (element pierwotnego chaosu) i Śmiercią (Mot, który triumfuje w lecie po śmierci Baala); triumf zostaje odniesiony do Jahwe;

ww. 13-19: kompozycja przypomina przedwygnaniowe teksty prorockie; w. 13 wspomina „pomazańca’, co też każe myśleć o późniejszej tradycji przedwygnaniowej.

Wydaje się jednak uzasadnione traktować psalm Ha 3 jako integralną część księgi, współczesną rozdz. 1–2:

• wprawdzie brak rozdz. 3 w 1QpHab, ale psalm jest w przekładzie Ha w Septuagincie, co dowodzi, że jej *Vorlage* go zawierało;

• elementy mitologiczne można uznać rodzaj archaizacji; same w sobie nie są wystarczające, by mówić o datacji;

• Ha 3 zawiera wizję typowo prorocką; w 3,17-19 nie mówi się nic o historii, lecz o katastrofie rolniczej, która dotknie uprawy i hodowlę bydła. W przepowiadaniu proroków pomyślność i urodzaj są znakami epoki dobrobytu i pokoju, która następuje po czasie kary (por. Am 9,11-13; Jl 4,17-18; Ez 36,7-15).

Ta ostatnia uwaga o Ha jako wizji typowo prorockiej pozwala na zrozumienie myśli Habakuka. Podziela ideę prorocką, że natura i historia są ściśle ze sobą powiązane, ale nadaje tej idei kształt zupełnie nowy. Jeśli natura nie wydaje swoich produktów, to jest to znak, iż problemy historii nie zostały rozwiązane i to pomimo „biada” przeciwko agresorom (2,6-20) oraz interwencji Boga opiewanej w psalmie (3,1-16). Wszystko, co było dotąd w księdze, stanowiło wizję (por. 1,1). w 3,18-19 prorok powraca do rzeczywistości. Habakuk – niczym Hiob – zmienia w trakcie księgi swoją pozycję: już nie lamentuje, nie stawia pytań, lecz z ufnością wysławia Boga, raduje się z wybawienia, którego jest pewien: „Ja mimo to w Panu będę się radować, weselić się będę w Bogu, moim Zbawicielu” (3,18).